

NEFORMALNA EKONOMIJA I ODRŽIVO POSLOVANJE

Istraživanje stavova poslodavaca

Neformalna ekonomija predstavlja prepreku za dalji rast i razvoj preduzeća, utiče na ekonomski rast i povećanje standarda života svakog pojedinca. Rast neformalne ekonomije za posledicu ima zatvaranje preduzeća, pad formalne zaposlenosti, ali i manji budžet za zdravstvo, obrazovanje, kulturu, nauku... Privrednici u Republici Srbiji procenjuju na više od 15% visinu gubitka koju preduzeće ima na godišnjem nivou zbog nelojalne konkurenциje. U jednom su saglasni i predstavnici vlasti i predstavnici sindikata kao i privrednici, a to su negativne posledice neformalne ekonomije koje imaju štetne efekte na društvo u celini.

**Poslodavci ocenjuju-
Ključni generator za
širenje neformalne
ekonomije su visoki
porezi i doprinosi i visoki,
nepredvidivi troškovi
poslovanja**

**Na meti neformalne
ekonomije na prvom
mestu su porezi i
doprinosi na lična
primanja zaposlenih**

**Preko 97% poslodavaca
trpi finansijsku štetu od
strane nelojalne
konkurenције**

**Strožija kaznena politika i
stimulativne mere države
ključ su za suzbijanje
“sive ekonomije”**

**УНИЈА ПОСЛОДАВАЦА
СРБИЈЕ**

Stevana Markovića 8
11080 Beograd, Zemun
+381 11 3160 248

info@poslodavci.rs

www.poslodavci.rs

KLJUČNI NALAZI

- **73%** poslodavaca smatra da na širenje neformalne ekonomije u najvećoj meri utiču visoki porezi i doprinosi i visoki, nepredvidivi troškovi poslovanja
- **36%** poslodavaca nema poverenja u inspekcijske službe, smatra da inspekcija i dalje selektivno vrši kontrolu kao i da joj nedostaju kapaciteti za neometanu kontrolu svih registrovanih i neregistrovanih privrednih subjekata i da takvim radom utiču na dalje širenje neformalne ekonomije
- Najbrojniji sagovornici u ovom istraživanju su poslodavci iz prerađivačkog sektora koji ističu da se neformalna ekonomija širi usled visokih poreza i doprinosa kao i visokih troškova poslovanja. Šteta koju imaju od nelojalne konkurenциje ogleda se prevashodno u finansijskoj šteti te se **gubitak na godišnjem nivou kreće u rasponu od 15% do 30% kod 90% poslodavaca**
- **97% poslodavaca** je procenilo da na godišnjem nivou beleže gubitak od najmanje 15% zbog nelojalne konkurenциje
- Na meti nelojalne konkurenциje na prvom mestu su **izbegavanje poreza i doprinosa na lična primanja** (zdravstveno osiguranje, penzijsko i invalidsko osiguranje, putni troškovi, troškovi ishrane) čime su najugroženija prava zaposlenih na dostojanstven i bezbedan rad.
- Poslodavci su ukazali na izražen **nedostatak profesionalnih i stručnih kadrova** i insistiraju na dijalogu sa obrazovnim institucijama i sistemskom rešavanju deficitarnih zanimanja u Republici Srbiji
- Dok jedan broj poslodavaca **poziva na poresku reformu** i jačanje kapaciteta institucija, posebno njihove kontrolne funkcije , drugi ukazuju na **značaj podsticajnih mera** usmerenih na zajedničku borbu protiv sive ekonomije. U najširem smislu poslodavci očekuju da izgrade **bolji partnerski odnos sa Vladom** kako bi kroz direktno uključivanje u pripremu zakonskih rešenja uticali na stvaranje povoljnijeg privrednog ambijenta za legalno poslovanje i kako bi ukazali na smetnje i prepreke koje se javljaju kao i na podsticaje koji bi dali pozitivne efekte i na njihovo poslovanje i na javne prihode.

Neformalna ekonomija u širem smislu podrazumeva svaku protivzakonitu privrednu aktivnost usmerenu na sticanje koristi, a na štetu drugih pojedinaca, privrednih subjekata ili države. Neformalna ekonomija podrazumeva nepoštovanje pravnih normi i poslovanje van legalnih tokova koje ima za cilj izbegavanje plaćanja poreza, doprinosa i drugih propisanih obaveza prema državi.

Reč je o pojavi koju je teško analizirati obzirom da neformalna ekonomija nije u domenu regularnog, institucionalnog, već se pojavljuje u skoro svakom obliku privredne delatnosti i javlja se u različitim oblicima. Neformalna ekonomije je globalni problem, ali u različitim zemljama ima drugaćiji intezitet.

Tokom poslednjih deset godina, privrednici koji legalno posluju u Srbiji ukazivali su na negativne posledice širenja neformalne ekonomije i direktnu štetu koju trpe zbog nelojalne konkurenkcije. Od države su tražili da im obezbede privredni ambijent i jednake uslove za sve aktere na tržištu u kom će moći kontinuirano da razvijaju svoje privredne subjekte, proširuju delatnost, otvaraju nova radna mesta i šire područja na kom posluju.

Za ovakve fer konkurentske uslove na tržištu rada neophodno je aktivno raditi na suzbijanju nelegalnih tokova novca i neformalne ekonomije tako da je Vlada Republike Srbije uradila strateški dokument Nacionalni program za suzbijanje sive ekonomije, sa akcionim planom („Službeni glasnik RS”, broj: 110/15 od 28. decembra 2015. godine) koji sadrži veliki broj mera i kojim bi trebalo da se uspostavi efikasniji nadzor nad tokovima u sivoj zoni, uredi fiskalni sistem i smanje administrativna opterećenja za privedu koja su ključna za rast neformalne ekonomije. Pa iako su najglasniji zagovarači u borbi protiv “sive ekonomije” bili predstavnici poslodavačkih udruženja i predstavnici sindikata, oni nisu bili uključeni u izradu ovog strateškog dokumenta niti se o njemu diskutovalo u okviru Republičkog Socijalno ekonomskog Saveta.

U okviru projekta “Izgradnja partnerstva za smanjenje neformalne ekonomije u Srbiji”, koji je realizovan 2011. godine u zajedničkoj sardanji sindikata UGS NEZAVISNOST, Saveza samostalnih Sindikata Srbije i Unije poslodavaca Srbije i uz podršku Progetto Sviluppo CGIL, SOLIDAR, Olof Palme International Centre i SOLIDAR Suisse i u saradnji sa Republičkim Socijalno ekonomskim Savetom i Stalnom Konferencijom gradova i opština, urađeno je istraživanja o neformalnoj ekonomiji i od tada postoji niz inicijativa oko kojih se kao socijalni partneri zajedno zalažemo. Poseban akcenat je na zaštiti mladih od loših efekata rada na crno, jer je u tom istraživanju prepoznato da su mladi ugrožena kategorija, da lako prihvataju rad na crno, da im nisu poznate negativne posledice i da nisu upoznati sa pravima koja mogu da ostvare na tržištu rada.

Prema poslednjim nalazima koje je NALED pripremio uz podršku Nemačke razvojne saradnje, siva ekonomija je smanjena sa 21,2% u 2012. na 15,4% BDP u 2017. godini i kao najdominantniji oblik rada bez propisa je prepoznato zapošljavanje bez ugovora i isplata

zarada na ruke. U ovoj analizi je predstavljen podatak da od 100 dinara stečenih radom u sivoj zoni, 62 potiče od neprijavljivanja plata, a 38 dinara od izbegavanja evidentiranja prodaje roba i usluga odnosno profita, takođe u odnosu na podatke iz 2012. prepolovljen je broj firmi koje ne prijavljuju zaposlene, sa 20,5% na 10,8%.

Novi izveštaj Međunarodne organizacije rada "Žene i muškarci u neformalnoj ekonomiji" iz aprila 2018. godine, pokazuje da više od 60 procenata zaposlenih u svetu je zaposleno u neformalnoj ekonomiji, većinom u zemljama u razvoju i to čak 93%. Primera radi neformalna zaposlenost u Africi je zastupljena u procentu od 85,8% u Aziji i Pacifiku procenat je 68,2 odsto, u arapskim državama 68,6 odsto, 40,0 odsto u Americi i 25,1 odsto u Evropi i centralnoj Aziji. https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_627189/lang--en/index.htm

U neformalnoj ekonomiji više je zaposlenih muškaraca i to 63%. Žene su više izložene neformalnom zapošljavanju u većini onih zemalja sa niskim primanjima i češće se nalaze u ranjivim kategorijama lica. Nivo neformalne zaposlenosti je veći kod mlađih i starijih osoba. Širom sveta 77,1% mlađih je zaposleno u neformalnoj ekonomiji, a kada je reč o starijim osobama oko 78% su neformalno zaposleni. Sektorski posmatrano, poljoprivreda je industrijski sektor sa najvišim nivoom neformalnog zapošljavanja (93,6%), potom prerađivačka industrija u procentu od 57,2%, a potom sektor usluga sa procentom od 47,2%

Stepen obrazovanja je ključni faktor koji utiče na nivo neformalnosti. Na globalnom nivou, kada se nivo obrazovanja povećava, nivo neformalnosti se smanjuje, navodi se u izveštaju. Ljudi koji su završili srednje i visoko obrazovanje manje se nalaze u neformalnom zapošljavanju u poređenju sa licima koji nemaju obrazovanje ili nisu završili osnovno obrazovanje.

Takođe i mesto igra veliku ulogu kada je reč o neformalnoj ekonomiji, te ljudi koji žive u ruralnim područjima skoro dvostruko više su u neformalnom zapošljavanju u odnosu na gradske sredine. Ovaj izveštaj je prepoznao poljoprivredu kao sektor sa najvišim nivoom neformalnog zapošljavanja gde je procenjen nivo viši i od 90 procenata.

Izveštaj pokazuje da se siromašni suočavaju sa većim stopama neformalnog zapošljavanja i da su stope siromaštva veće među radnicima u neformalnom zapošljavanju i upravo iz tog razloga neophodno je raditi na suzbijanju neformalne ekonomije jer za stotine miliona radnika neformalno zapošljavanje znači nedostatak socijalne zaštite, prava na tržištu rada i pristojne uslove rada, a za preduzeća to znači nisku produktivnost i nedostatak pristupa finansijama.

Podaci o ovim pitanjima su presudni za dizajniranje odgovarajućih i integrisanih politika koje su prilagođene različitosti situacija i potreba (Preporuka br. 204 od strane Međunarodne organizacije rada, naglašava potrebu da olakša prelazak radnika iz neformalne u formalnu ekonomiju, promoviše stvaranje, očuvanje i održivost preduzeća i pristojne poslove u formalnoj ekonomiji i sprečavanje širenja neformalne ekonomije) https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R204

Kreatori politika, radnici i poslodavci kao i akademska javnost sve više priznaju da neformalna ekonomija ima štetno dejstvo kako na prava radnika, uključujući osnovna prava na radu,

socijalnu zaštitu, pristojne uslove rada tako i negativan uticaj na razvoj održivih preduzeća posebno u smislu niske produktivnosti i nedostatku pristupa finansijskim sredstvima. Naravno, širenje neformalne ekonomije ima loš uticaj na javne prihode i obim delovanja vlada, naročito u pogledu ekonomске, socijalne, obrazovne i ekološke politike.

Cilj ovog istraživanja je procena stavova poslodavaca o neformalnoj ekonomiji, njenim uzrocima, posledicama i načinu na koji je moguće zaustaviti njen dalji rast kako bi se pokrenule inicijative koje će doprineti unapređenju konkurentnosti srpske privrede i koje će uticati na smanjenje "sive ekonomije"

Poslodavci su anketirani direktnim pozivom i putem elektronske pošte tokom oktobra 2018. godine kako bi se obezbedila pouzdanost da su odgovori dobijeni od vlasnika ili lica ovlašćenih za zastupanje. U ovoj analizi se neće imenovati lica i kompanije koje su nam dostavile svoje podatke i komentare.

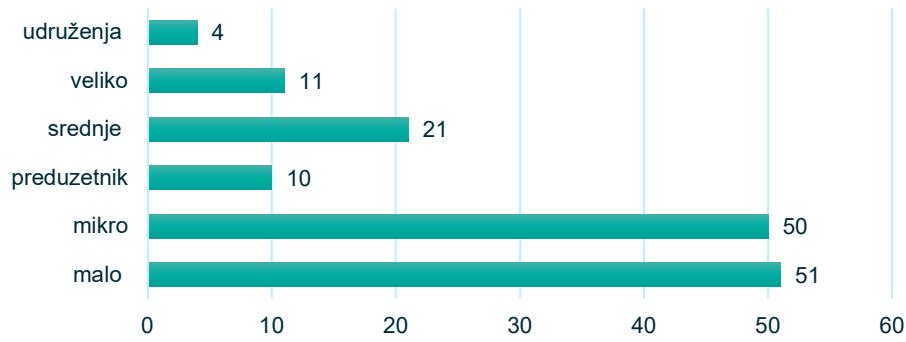
Konsultacije sa poslodavcima vodila Ljiljana Pavlović, rukovodilac sektora za članstvo, Unija poslodavaca Srbije

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U istraživanju stavova o neformalnoj ekonomiji učestvovalo je ukupno 147 različitih privrednih subjekata i udruženja poslodavaca. Najveći broj učesnika je iz najbrojnijeg sektora mikro, malih i srednjih privrednih društava, a učešće su uzela i četri udruženja poslodavaca od kojih je jedno strukovno udruženje koje okuplja 1016 privrednih društava, potom dva udruženja koja okupljaju preduzetnike i to 3084 preduzetnika kao i lokalno udruženje poslodavaca u čijem članstvu su i privredna društva i preduzetnici kojih zajedno ima 1118. Ukupno posmatrano ova 4 udruženja okupljaju 5218 poslodavaca.

Regionalno posmatrano u ovom istraživanju učešće je uzelo 34% poslodavaca sa sedištem preduzeća u Beogradu, 10% poslodavaca sa sedištem u Istočnoj i Južnoj Srbiji, 19% poslodavaca iz Šumadije i Zapadne Srbije i 37% poslodavaca sa sedištem preduzeća u Vojvodini.

Struktura poslodavaca prema veličini privrednog subjekta

Grafikon 1 Struktura privrednih subjekata koji su učestvovali u konsultacijama kategorizovana po veličini

Prema mišljenju anketiranih poslodavaca na pojavu i širenje neformalne ekonomije u najvećoj meri utiču visoki porezi i doprinosi, a takođe i visoki i nepredvidivi troškovi poslovanja. Jedan od uzroka za rast "sive ekonomije" je i slab, selektivan rad inspekcijskih organa ali i loše ekonomске prilike na tržištu rada. Poslodavci su dali puno komentara na rad inspekcijskih organa, na zakonodavni okvir koji se umnožava i proširuje, koji ih dodatno opterećuje, a čiji je uticaj sve manji jer je sve manje privrednih subjekata koji ih primenjuju. 73% dobijenih odgovora od poslodavaca u prvi plan ipak stavlja visoke poreze i doprinose i visoke troškove poslovanja koji predstavljaju ključne faktore za širenje neformalne ekonomije kao i na prelazak

legalnog poslovanja u neke od pojavnih oblika neformalne ekonomije što je izuzetno loše kako za privrednike tako i za zaposlene i za društvo u celini. Osim posledica koje prouzrokuje nelojalna konkurenčija koja pravi direktnu finansijsku štetu legalnim privrednim subjektima i uzrokuje njihovo gašenje, pa samim tim utiče i na smanjenje investicija i smanjenje zaposlenosti, neformalno poslovanje utiče i na manje javne prihode iz kojih se finansira zdravstvena zaštita, obrazovanje, komunalne usluge, infrastrukturni projekti od značaja za sve građane i sl. a posebno se narušavaju i prava zaposlenih na dostojanstven i bezbedan rad.

Grafikon 2 Šta utiče na rast neformalne ekonomije?

"I dalje nema osnovne logike u postupanju države, i dalje se ne štite oni koji plaćaju te poreze i doprinose, već se indirektno štite oni drugi, ti drugi se stalno stimulišu, njima se olakšava, pa verovatno su jači ti koji plaćaju u neformalne kase. Sve je više crnih para, više kriminala u poslovanju, više para odlazi iz zemlje, više para se troši neproizvodno, ne vraća se nazad. Samim tim, **perspektiva je da sve bude crno, i da nestane ono belo**. Vidi se da je sve više sadržaja koji odgovaraju tima koji rade sa crnim novcem, na svakom koraku. Istovaremeno, i zakona je sve više, mi koji ih primenjujemo jedva od njih dišemo, i guše nas, a njihov značaj je sve manji, jer je sve manje subjekata koji ih primenjuju. Poražavajuće je sto ti legalni subjekti manje zarađuju od onih koji odluče da ne poštuju zakone. Mada, država ne uspeva svoje službenike da natera da zakone poštiju, da postupaju u rokovima, da ne greše, daleko su od nekadašnjeg cilja da budu servis, a daleko su bliže vlastitom cilju da budu oni vlast. Tako da **legalno poslovanje u stvari podrazumeva stajanje u redovima, čekanje na rešavanje prostih stvari, suđenja, administraciju, kazne, duge periode nerada i čekanja i logično je da oni koji su zadržali normalnu pamet kažu - ma beži bre, i krenu da rade bez obzira na zakonske zahteve.**" (izvod iz komentara poslodavca)

...perspektiva je da sve bude crno i da nestane ono belo ...

Kome i zašto smeta donošenje Zakona o zanatstvu?

„Ekonomski sistem nije efikasno organizovan i nalazi se pod uticajem politike. Realna privreda ne može da izdržava takvu neefikasnu javnu upravu. Regularna ekonomija ne može biti konkurentna sa sivom ekonomijom što dovodi do pada prometa (zarade) a time povlači čitav lanac negativnih efekata (kvalitet radne snage, oprema, inovacije...)“ (izvod iz komentara poslodavca)

“Jedini način da prihodi stanovništva u Srbiji rastu na održiv način je da se privatni sektor ojača i proširi, a da se javni sektor smanji. Izuzetno loša poruka državnog aparata je i u uvođenju dvojnog knjigovodstva od 2019. godine za preduzetnike koji plaćaju obaveze prema stvarnom dohotku. Time bužet neće biti dodatno popunjjen, a pri tom se preduzetniku komplikuje i ovako komplikovano poslovanje i time se potencijalni novi privrednici odbijaju od legalnog poslovanja..

Ujedno postavljamo krajnje pragmatično pitanje - kome i zašto smeta donošenje Zakona o zanatstvu koji smatramo nužnim preduslovom boljih kretanja u preduzetništvu?“ (izvod iz komentara poslodavca)

„Sve inspekcije kontrolisu samo već registrovane subjekte jer ih je lako naći, postoji evidencija njihovih obaveza a u kontrolama se traže sve moguće usklađenosti sa najnovijim propisima (a svakodnevno stižu „najnoviji“ propisi), obimna dokumentacija itd. Neregistrovane subjekte niko ni ne traži a svi govore o „sivoj“ ekonomiji. Oni koji tako posluju ne plaćaju baš ništa, zaposleni nemaju socijalnu ni zaštitu na radu itd. A i kada im dodje neka inspekcija plaćaju kaznu kao fizičko lice, uglavnom 10 000 dinara, dok pravnim licima i za nepropisno parkiranje kazne kreću od 50 000 dinara pa naviše, za većinu prekršaja od 1 000 000 za preduzeće + 100 000 din. za odgovorno lice pa naviše. Takve kazne nisu korektivna mera već odmazda.“ (izvod iz komentara poslodavaca)

...kazne za neregistrovane subjekte je 10 hiljada, a za registrovane 100 hiljada...

Nelojalna konkurenca je kamen spoticanja za svakog poslodavca koji legalno posluje i uredno izmiruje sve obaveze koje mu država nameće. Šteta koja se procenjuje je ogromna i osim direktnе finansijske štete podrazumeva i pad prometa i nerealno snižavanje cena proizvoda i usluga kao i štetu ugledu profesije. Nelojalna konkurenca, prema mišljenju poslodavaca u velikoj meri utiče na prevođenje legalnih privrednih subjekata u nelegalne tokove i u određene pojavnne oblike neformalne ekonomije kroz izbegavanja plaćanja nekih nameta ili kroz isplatu zarada zaposlenima “na ruke”.

Šteta koju poslodavci trpe zbog nelojalne konkurenциje

Grafikon 3 Kako poslodavci sagledavaju negativne efekte na poslovanje zbog nelojalne konkurenциje

„Šteta pored navedenog se ogleda i u manje otvorenih radnih mesta, manje zarade zaposlenih u odnosu na ono što bi mogli da imaju...“ ?- (izvod iz komentara poslodavca)

„Stanje je moguće rešiti u roku od 90 dana ako se želi, a očigledno je da se ne želi, nego da se „čerupaju“ oni koji rade poštено i koji PLAĆANJE POREZA SMATRAJU PATRIOTIZMOM PRVOG REDA...“ ? - (izvod iz komentara poslodavca)

„Pošto nelojalna konkurenčija ima daleko niže troškove, mogu tržistu ponuditi iste proizvode po nižoj ceni, i tako ostvariti veću zaradu. Oni su konkurentniji i svaki dan sve bogatiji, dok mi ostali bivamo sve sputaniji sve većim troškovima i propisanim obavezama.“ ?- (izvod iz komentara poslodavca)

„Naravno da je gubitak privrede zbog nelojalne konkurenčije visok jer vi vašu uslugu i proizvod ne možete da plasirate sa realnom cenom jer će odgovor privrede kada nudite svoje recimo usluge biti „pa ima i za 3 puta manju cenu“ ?- (izvod iz komentara poslodavca)

Posmatrano po delatnosti, privrednici koji se bave **građevinarstvom** su u najvećoj meri ukazali da nelojalna konkurenčija utiče na nivo cena njihovih proizvoda i usluga i da im stvaraju direktnu finansijsku štetu usled kojih se gubitak na godišnjem nivou kreće u rasponu od 15% do 30% .

Kao ključne uzroke za širenje neformalne ekonomije navode na prvom mestu visoke poreze i doprinose a potom slab inspekcijski nadzor koji se svodi na redovnu kontrolu u sedištu firme a vrlo retko kontrolu gradilišta na osnovu koje je moguće utvrditi da “ne može firma sa dva zaposlena da gradi stambenu zgradu a da nema ni podugovrače, ugovore o povremenim poslovima i sl.“ (izvod iz komentara poslodavca).

Privrednici iz sektora građevinarstva ukazuju da pored navedene štete od strane nelojalne konkurenčije, pojavljuje se i širi problem koji se odnosi na celu struku.

"U ovakvoj situaciji organizovanosti gde veliki broj radi u sivoj zoni i gde se radnici za izvršavanje posla angažuju sa ulice nemoguće je napraviti firmu koja može da odgovori ozbiljnijim projektima i da pruzi kvalitet radova. Radnici iz te svere nemaju nikakvu ozbiljnost niti odgovornost prema poslu jer mogu da rade kada hoće i isto tako i da ne rade. U takvim uslovima je prosto nemoguće rukovoditi i napraviti minimum discipline na gradilištu koji je neophodan da se radovi izvedu.

Kako u takvoj situaciji ispuniti tražene rokove kada radnik ako mu se prohte moze da radi, a i ne radi.

Zbog navedenog kvalitet izvedenih radova je jako loš i tu se često bacaju pare jer se poslovi rade po dva i više puta da bi se dobio bilo kakav kvalitet, a problem se najviše vidi kada ti izvršioci odu u inostranstvo gde ne može tako da se radi i tu je potrebno dosta napora i truda da se sve popravi i koriguje što je naviknuto u našoj sredini.

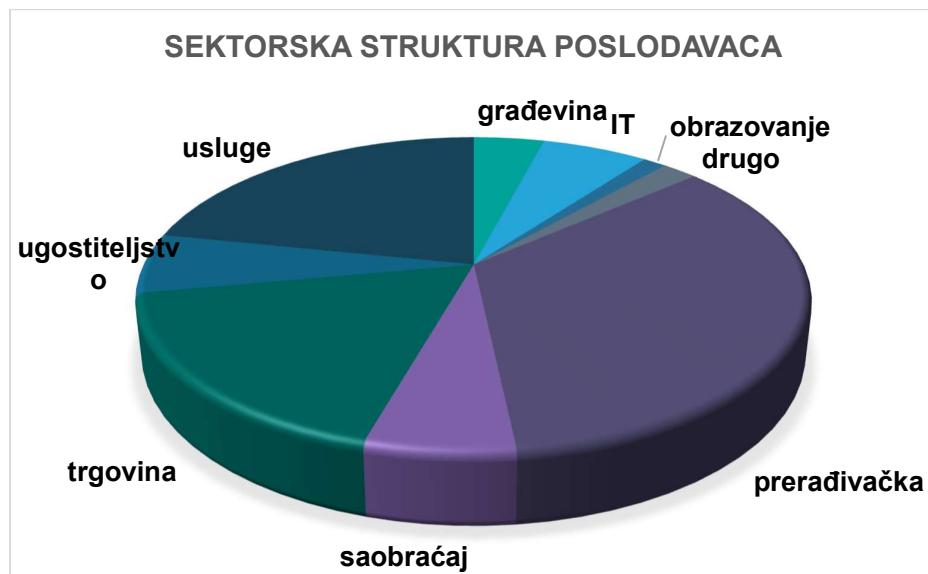
Drugi problem je što veliki broj radnika radi bez ikakvih mera zaštite na radu i zbog toga je veliki broj povreda pa i sa smrtnim ishodom. Ovaj ambijent urušava cenu pa je normalnoj firmi nemoguće da u tu cenu smesti troškove za izvođenje radova odgovarajuceg kvaliteta, a i plaćanja svih obaveza koje su nametnute ili su i neophodne da se plaćaju kako bi društvo moglo da funkcioniše.

Sa druge strane odgovornost poslodavca pri povredi radnika je veliki kao što je i u uređenim sistemima. U toj situaciji se traži odgovornost i ako nista nije urađeno da firma ima sredstva i mogućnost da sprovede obaveze oko pregleda radnika, obezbeđenja zaštitnih sredstava i ostalo.

Ovakav ambijent ne obezbeđuje novije školovane radnike- izvršioce jer ovo je prisutno ne privlači mlade koji upisuju školu da pođu tim putem. U slučaju i da se upišu u većem delu zemlje nema firmi gde bi mogli da pohađaju praksu i tu nešto nauče jer je najveći deo izvršilaca u Srbiji sa minimalnim brojem normalno zaposlenih koji imaju neki kapacitet po pitanju stručnog kadra i ostalih izvršioca.

Iz svega navedenog može se videti koliko sadašnje stanje ima negativnih stvari, a sa druge strane kao "pozitivno" je jedino što se dobija je prividno niža cena proizvoda." (izvod iz komentara poslodavca)

Najbrojniji sagovornici u ovom istraživanju bili su nam poslodavci **iz prerađivačkog sektora** koji ističu da se neformalna ekonomija širi usled visokih poreza i doprinosa kao i visokih troškova poslovanja. Šteta koju imaju od nelojalne konkurenциje ogleda se prevashodno u finansijskoj šteti te se gubitak na godišnjem nivou kreće u rasponu od 15%-30% kod 90% poslodavaca.

Grafikon 4 Struktura anketiranih poslodavaca prema njihovoj pretežnoj delatnosti

Za poslodavce kojima je pretežna delatnost trgovina neloyalna konkurenčija utiče na pad prometa. Takođe, trgovci ističu da pored svih onih koji prodaju robu „na crno“ treba obratiti pažnju i na neloyalno reklamiranje prilikom kog se upotrebljavaju podaci koji mogu da kupca dovedu u zabludu. Slično je i sa davanjem netačnih podataka o svojoj robi, gde se stvara lažna slika o kvalitetu ili poreklu robe. Šteta koju trgovci trpe se slično kao i kod ostalih sektora kreće u rasponu od 15% do 30% dok ima i onih poslodavaca (nijih 8%) koji štetu na godišnjem nivou procenjuju na više od 30%.

96% poslodavaca iz sektora trgovine koji su učestvovali u ovim konsultacijama smatra da neloyalna konkurenčija izbegava obaveze isplata poreza i doprinosa na lična primanja (zdravstveno osiguranje, penzijsko i invalidsko osiguranje, putne troškove, troškove ishrane) i takođe 62% poslodavaca smatra da se izbegava plaćanje PDV-a.

„Poboljšati edukaciju kako privrednika, tako i poreskih inspektora. Poreska uprava osim represivne treba da ima i savetodavnu funkciju. Ne slažem se da treba da bude strožja kaznena politika, već pravednija. Država treba da bude partner privrednicima malo više nego do sad.“ (izvod iz komentara poslodavca)

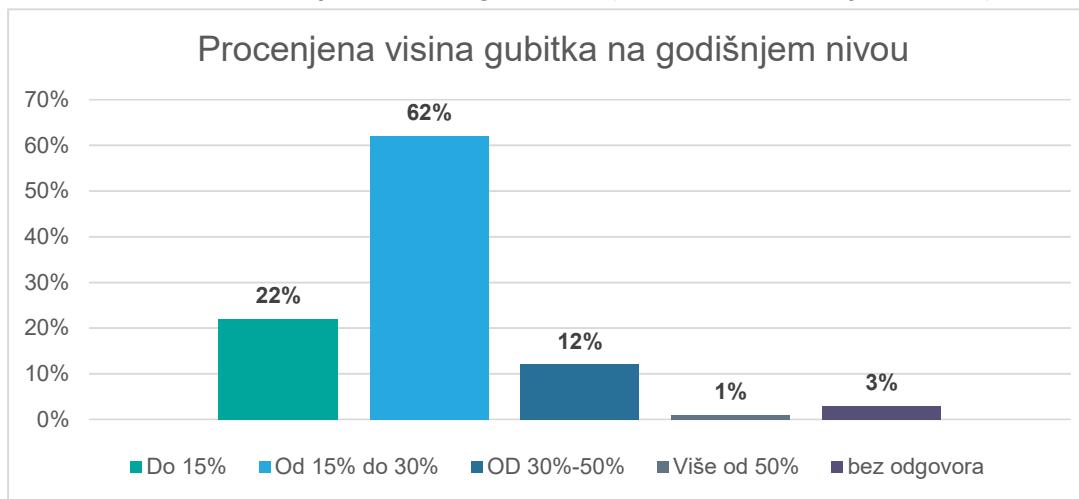
U sektoru usluga, anketirani poslodavci ukazali su da na rast „sive ekonomije“ u njihovom sektoru u najvećoj meri utiču visoki porezi i doprinosi, visoki troškovi poslovanja i slaba i selektivna inspekcijska kontrola.

Šteta koju imaju od strane neloyalne konkurenčije, ogleda se u smanjenju interesovanja za njihove usluge, odnosno padu prometa zbog čega su primorani da snižavaju cene svojih usluga te usled svega trpe direktnu finansijsku štetu koja se kreće u rasponu od 15% do 30% na godišnjem nivou.

NEFORMALNA EKONOMIJA I ODRŽIVO POSLOVANJE

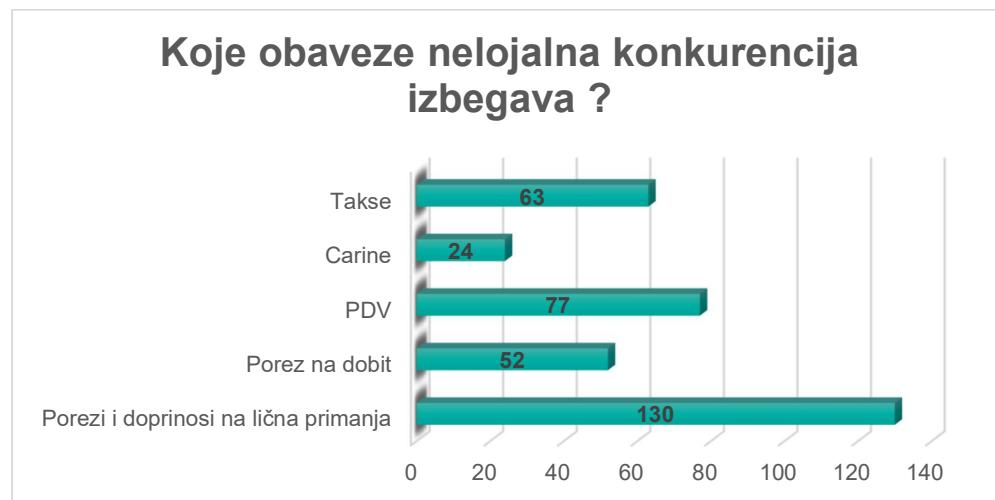
Ukupno posmatrano, 97% poslodavaca je procenilo da na godišnjem nivou beleže gubitak od najmanje 15% zbog nelojalne konkurencije. Čak 13% anketiranih poslodavaca ima godišnju štetu veću od 30%.

„Izvesno je da su štete pojedinačne, ali ukupne društvene znatno su šire od pomenutih. Zadiru u domen opstanka našeg društva“ (izvod iz komentara poslodavca)

Grafikon 5 Visina gubitka koju preduzeće ima na godišnjem nivou zbog nelojalne konkurencije iznosi

Prema mišljenju anketiranih privrednika, na meti nelojalne konkurencije na prvom mestu su izbegavanje poreza i doprinosa na lična primanja (zdravstveno osiguranje, penzijsko i invalidsko osiguranje, putni troškovi, troškovi ishrane) čime su najugroženija prava zaposlenih na dostojanstven i bezbedan rad. Nelojalna konkurencija izbegava i obaveze plaćanja poreza na dobit, PDV-a, carine, takse za isticanje firme, lokalne i republičke takse, ekološke takse, komunalne takse, takse za građevinsko zemljište..., što u velikoj meri ima negativne efekte na ekonomiju Republike Srbije i javne prihode iz kojih se finansiraju i obrazovanje i zdravstvo i infrastrukturni projekti, čiji su korisnici svi građani Srbije, a koji usled neformalne ekonomije ostaju bez potrebnih sredstava.

Grafikon 6 Koje obaveze u najvećoj meri nelojalna konkurencija izbegava

"Pre 22 godine kada sam počeo sa radom porezi, doprinosi i razne takse su bili na nivou od 60%, a sada su 100% i više. Ako se ovako nastavi, za 10 godina nećemo imati domaća mala preduzeća. Poješće nas siva ekonomija i stimulativna ulaganja u strane firme. Proizvodnja mora da se stimuliše od strane države. To je na duži period neprocenjivi gubitak, ne samo za vlasnika, nego i za celo društvo. Vlasnicima malih i srednjih preduzeća koji posluju u sivoj ekonomiji ne treba kalkulacija cena, pošto oni imaju od 40%-70% niže troškove poslovanja od legalnog poslovanja i lako je njima da postanu tajkuni kome niko ništa ne sme, a posebno ako je još i u političkoj partiji." (izvod iz komentara poslodavca)

Dok jedan broj poslodavaca poziva na poresku reformu i jačanje kapaciteta institucija, posebno njihove kontrolne funkcije, drugi ukazuju na značaj podsticajnih mera usmerenih na zajedničku borbu protiv sive ekonomije. U najširem smislu poslodavci očekuju da izgrade bolji partnerski odnos sa Vladom kako bi kroz direktno uključivanje u pripremu zakonskih rešenja uticali na stvaranje povoljnijeg privrednog ambijenta za legalno poslovanje i kako bi ukazali na smetnje i prepreke koje se javljaju kao i na podsticaje koji bi dali pozitivne efekte i na njihovo poslovanje i na javne prihode.

Mere koje bi po mišljenju poslodavaca uticale na smanjenje neformalne ekonomije su umanjenje poreskog opterećenja na zarade što bi uticalo dalje na povećanje stope zaposlenosti, smanjenje „sive ekonomije“ u domenu tržišta rada, te rast javnog prihoda.

*"Kompikovana pravila koja ne važe za sve. Korupcija. Sporo i koruptivno sudstvo. Nema jasnih pravila igre koja se dosledno sprovode prema svima jednak. **U ovoj eri informatike i digitalizacije vrlo je lako otkriti sve nelegalne tokove**, posebno nelegalno poslovanje i nelegalan profit. I najnepovoljniji uslovi ako oni bezpogovorno važe za sve ne utiču na nelojalnu konkureniju, čak sam mišljenja da bi se oformila čvrsta udruženja koja bi se argumentovano borila za bolje uslove poslovanja, a manje bi se oslanjalo na "lična poznanstva". Šta se izbegava? Troškovi HTZ opreme, troškovi bolovanja, godišnjih odmora, zbrinjavanja itd.*

Brže i nekoruptivno sudstvo, doslednija kontrola države uz korišćenje baza podataka svih državnih organa i preduzeća (integrisani sistem), omogućavanje učešća u javnim nabavkama samo preduzećima čije poslovanje je potpuno u legalnim tokovima i ima zaposlene radnike. Ovo su komentari i predlozi za suzbijanje sive ekonomije" (izvod iz komentara poslodavaca)

„Usklađivanje procedura donošenja zakonskih rešenja sa stavovima kompanija sa visokom poslovnom reputacijom i transparentnim finansijskim poslovanjem, a u cilju formalnog uređenja poslovnog ambijenta.“ (izvod iz komentara poslodavaca)

Smanjenje broja fiskalnih i parafiskalnih nameta uz pojačanu inspekcijsku kontrolu i nadzor nad primenom donetih zakonskih rešenja i pojednostavljinjanje procedura, uticalo bi na

prevodenje nelojalne konkurenije iz neformalne ekonomije u legalne tokove, te ponovo i rast javnog prihoda.

Grafikon 7 Vidovi stimulativne politike za smanjenje neformalne ekonomije

Poslodavci su ukazali i na značaj preventivnih mera u smislu opšte afirmacije legalnog poslovanja i edukacije svih građana o negativnim posledicama neformalne ekonomije za njih lično, kao i za društvo u celini sa akcentom na mlade ljudе koje treba još tokom formalnog obrazovanja upoznati sa pravima koja mogu da ostvare na tržištu rada.

PREPORUKE ZA SMANJENJE NEFORMALNE EKONOMIJE

- **Izgradnjom partnerskog odnosa sa Vladom kroz dalji razvoj socijalnog dijaloga** i zajedničkim angažovanjem na rešavanju ozbiljnih pitanja koja se odnose na sprovođenje ukupnih reformi u državi, može se načiniti iskorak ka istinskom dijalogu za koji su svi privrednici zainteresovani. Uključivanje privrednika u pripremu zakonskih rešenja utiče se na stvaranje povoljnijeg privrednog ambijenta za legalno poslovanje i daje se mogućnost direktnim akterima da ukažu na smetnje i eventualne prepreke u poslovanju kao i na moguća rešenja i podsticaje koji bi dali pozitivne efekte na njihovo poslovanje te time i na javne prihode.
- **Poreska reforma** bi trebalo da odgovori na zahteve za smanjenje finansijskog i administrativnog opterećenja poslovanja i da utiče na pojednostavljivanje postupaka i procedura sa ciljem suzbijanja neformalne ekonomije. Smanjenjem poreskog opterećenja na zarade uticalo bi se na rast zaposlenosti, prevođenje nelegalnog rada u legalne tokove i samim tim rast javnog prihoda. **Regulisanje administrativnih postupaka**, njihovo pojednostavljivanje moguće je rešiti kroz elektronske i jednošalterske sisteme, koji su u procesu uspostavljanja, ali još uvek ne funkcionišu u punom kapacitetu. **Regulatorni postupci i obaveze** prema privredi moraju biti predvidljivi, i transparentni kao i da jasno definišu uslove i opis obaveze, kao i njihov vremenski okvir. **Revidirana parafiskalna opterećenja** privrede i ograničavanje za uvođenje novih uticala bi na prevođenje nelegalnog poslovanja u legalne tokove, obzirom na negativne posledice dosadašnjeg velikog i neizdrživog nameta koji direktno utiče da se deo ili poslovanje u celosti prevodi u „sivu zonu“. U okviru poreske reforme neohodno je i **uvođenje stimulativnih mera** usmerenih ka podsticanju legalnog poslovanja kroz subvencije za samozapošljavanje i preduzetništvo, kroz davanje prioriteta poslodavcima koji redovno izmiruju svoje obaveze, kroz povlašćen položaj u konkursnim postupcima.
- **Efikasniji inspekcijski nadzor** kroz preventivnu i savetodavnu ulogu inspekcijskih službi i kroz uspostavljanje koordinacije inspekcijskog nadzora sa ciljem poštovanja zakonske regulative i propisanih i izrečenih kazni, jednako za sve privredne subjekte u Republici Srbiji. Jačanje kapaciteta institucija, posebno njihove kontrolne funkcije sa ciljem kontrole neregistrovanih privrednih subjekata i uspostavljanje oštih kaznenih mera za nelegalan rad.
- **Borba protiv korupcije** podrazumeva odlučnu i energičnu akciju države kako zbog građana tako i zbog zaštite privredno-finansijskog sistema u zemlji. Ova borba za suzbijanje korupcije treba da uključi reformu pravosuđa kao i preuzimanje svih

potrebnih mera kako bi se izbegle neregularnosti u planiranju javnih nabavki, u postupku javne nabavke ili tokom izvršenja ugovora o javnoj nabavci. Za borbu protiv korupcije važna je transparentnost i zato je neophodno uticati na učešće šire javnosti u zakonodavnom procesu i budžetskom planiranju.

- **Preventivne mere** za suzbijanje neformalne ekonomije podrazumevaju kontinuirani dijalog, pre svega sa mladima, kao najugroženijom kategorijom, kako bi se upoznali o štetnim efektima „sive ekonomije“ po njih same, po poslodavce koji posluju legalno, po društvo u celini. Prevencija uključuje i edukaciju stanovništva o posledicama neformalne ekonomije po obrazovni sistem, zdravstvo, kulturu, nauku i sl. što bi za posledicu imalo povećanje nivoa poreskog morala građana u Srbiji. Medijske kampanje i promocija legalnog poslovanja bi trebale da podrže sve aktere i aktivnosti koji učestvuju u procesu suzbijanja „sive ekonomije“